

OBČANSKOPRÁVNÍ ODPOVĚDNOST ZA ŠKODU A NÁHRADA ŠKODY

Příspěvek XV. mezinárodní konference soudních znalců – Brno, leden 2006.

ABSTRAKT: *Znaky subjektivní a objektivní odpovědnosti, druhy odpovědnosti za škodu a možnosti zproštění, promlčení nároku, rozsah náhrady škody, skutečná škoda a ušlý zisk.*

ÚVOD

Předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu jsou:

- porušení právní povinnosti (protiprávní jednání) nebo existence právně významné skutečnosti, s níž je spojen vznik odpovědnosti za škodu
- vznik škody
- příčinná souvislost mezi porušením právní povinnosti a vznikem škody
- zavinění (pouze u subjektivní odpovědnosti).

SUBJEKTIVNÍ ODPOVĚDNOST ZA ŠKODU

Subjektivní odpovědnost (jinak také tzv. odpovědnost za zavinění) vzniká pouze za předpokladu, že ten, kdo škodu způsobil, její vznik rovněž zavinil (úmyslně či z nedbalosti). **Předpoklad** zavinění, vyplývající z ustanovení § 420 odst. 3 občanského zákoníku výrazně usnadňuje postavení poškozeného. Ke vzniku nároku na náhradu škody postačí, **prokáže-li porušení** právní povinnosti, **vznik** škody a **příčinnou souvislost**. Zavinění škůdce prokazovat nemusí, neboť se předpokládá. Je naopak na **škůdci**, aby **prokázal**, že škodu **nezavinil** a tedy se své odpovědnosti zprostil. Exkulpaci požadovanou v ustanovení § 420 odst. 3 občanského zákoníku je možno definovat tak, že ten, kdo způsobil škodu, musí prokázat buď, že sice o možnosti vzniku škody věděl, ale že důvody, pro něž spoléhal, že ke škodě nedojde, byly okolnostem přiměřené, nebo, že o možnosti vzniku škody nevěděl a ani vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům vědět nemusel nebo nemohl.

Základní ustanovení občanského zákoníku, upravující principy a druhy **subjektivní odpovědnosti** za škodu jsou

- § 415 občanského zákoníku (obecná prevenční povinnost) – každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a životním prostředí,
- § 420 občanského zákoníku – každý odpovídá za škodu způsobenou porušením právní povinnosti,
- § 422 občanského zákoníku odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nejsou schopni posoudit následky svého jednání,
- § 424 občanského zákoníku – odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným jednáním proti dobrým mravům; na

rozdíl od § 420 občanského zákoníku ke vzniku odpovědnosti za škodu podle § 424 občanského zákoníku vede pouze **úmyslné** (nikoliv nedbalostní) **jednání**. **Úmysl na straně škůdce se přitom nepředpokládá, poškozený jej musí prokázat.**

OBJEKTIVNÍ ODPOVĚDNOST ZA ŠKODU

Ještě silnější postavení má poškozený v případech tzv. objektivní odpovědnosti za škodu. Ke **vzniku** této odpovědnosti stačí, nastala-li skutečnost, se kterou právní předpis existenci odpovědnosti za škodu spojuje. Např. poškození (ztráta) kabátu, odloženém v šatně divadla zakládá odpovědnost podle § 433 občanského zákoníku. **Rozhodující skutečností** je zde **odložení kabátu na místě k tomu určeném** (šatna). Existenci rozhodné skutečnosti musí ovšem **prokázat poškozený**. Naopak na **škůdci** leží povinnost **vyvrátit** existenci rozhodné skutečnosti, chce-li prokázat, že za škodu **neodpovídá**.

U některých druhů objektivní odpovědnosti právní předpis připouští možnost zproštění (liberace). Odpovědnosti se pak může škůdce **zprostit, prokáže-li existenci liberačního důvodu, výslovně uvedeného v zákoně**. Odpovědnosti za škodu s možností liberace je:

- **§ 420a občanského zákoníku** – odpovědnost za škodu způsobenou provozní činností; **liberačním důvodem je skutečnost, že škoda byla způsobena neodvratitelnou událostí, nemající původ v provozu nebo vlastním jednáním poškozeného**. Takovou událostí je třeba rozumět živelnou událost, které nemohlo být tím, kdo činnost provozuje, zabráněno ani nemohla být odvrácena při vynaložení takového úsilí, jež by bylo možné vynaložit.
- **§ 421 občanského zákoníku** – odpovědnost za škodu na věci, převzaté jako předmět závazku, tj. např. věci v opravě; **liberačním důvodem je skutečnost, že by ke škodě došlo i jinak**. Ke škodě by „došlo i jinak“, byla-li by její příčinou vada spočívající ve vnitřní povaze věci či jiná vada, které nebylo možno zabránit. Vedle těchto tzv. vnitřních příčin lze o naplnění tohoto liberačního důvodu uvažovat též z tzv. vnějších příčin. Vnější příčiny, kterými jsou typicky např. **živelní pohromy**, mohou za určitých okolností vést k naplnění

liberačního důvodu. Předpokladem ovšem je skutečnost, že ke škodě, k níž došlo po jejím převzetí či vnesení, by došlo **i tehdy, jestliže by poškozená věc do předmětných provozů (prostorů) nebyla vnesena či nebyla převzata za účelem splnění závazku**. Sama živelní pohroma není přitom apriori naplněním liberačního důvodu, nýbrž je nutné prokázat (a důkazní břemeno je na straně odpovědného subjektu), že by k těmto poškození věci **nutně** došlo, i kdyby věc nebyla jím převzata.

Ke zproštění se odpovědnosti dle zmíněných ustanovení občanského zákoníku dokonce nestačí ani prokázání, že věc se obvykle nacházela na místě, které bylo rovněž postiženo např. záplavou, ale mělo by být prokázáno, že

- **V době záplavy by se na tomto místě věc nacházela s pravděpodobností hraničící s jistotou a**
- **zatopení v místě běžného stanoviště bylo stejného rozsahu jako zatopení v místě vzniku škody.**
- **§ 427 až § 431 občanského zákoníku** – odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků; **liberačním důvodem je zde skutečnost, že škodě nemohlo být zabráněno ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat.** Na rozdíl od jiných případů odpovědnosti přichází však tato liberace v úvahu jen pokud škoda **nebyla** způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu. U okolností, které mají původ v provozu dopravního prostředku (vada materiálu, nedostatečné ošetřování zařízení provozu, nedostatky v organizaci a řízení provozu apod.) zproštění **nepřichází v úvahu ani poukazem na neodvratitelný úkon třetí osoby.** Lehne-li si osoba v prokazatelně sebevražedném úmyslu na železniční koleje, ale nešťastnou shodou okolností přijíždějící lokomotivě **selžou brzdy**, úplné zproštění odpovědnosti za vzniklou škodu na zdraví nepřichází v úvahu.
- **§ 432 občanského zákoníku** – odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným; **liberační důvod je zde stejný jako u odpovědnosti za škodu způsobenou provozem dopravního prostředku.**
- **§ 433 občanského zákoníku** – odpovědnost za škodu způsobenou na vnesených nebo odložených věcech; **liberačním důvodem je skutečnost, že by ke škodě došlo i jinak (srov. s § 421 občanského zákoníku).**

Objektivní odpovědností **bez možnosti zproštění** je podle § 421a občanského zákoníku odpovědnost za škodu, **způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, použité k plnění závazku.** Tato odpovědnost se vztahuje též na poskytování **zdravotnických, sociálních, veterinárních a jiných biologických služeb a nelze se jí zprostit na základě žádného liberačního důvodu.**

PROMLČENÍ DLE OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

§ 106: právo na náhradu škody se promlčí za dva roky ode dne, kdy se poškozený dozví o škodě a o tom, kdo za ni odpovídá (subjektivní lhůta), nejpozději za tři roky ode dne, kdy došlo k události, z níž škoda vznikla (objektivní lhůta); u škod na zdraví běží **jen** subjektivní dvouletá lhůta.

Tam, kde v pojištění odpovědnosti za škodu existuje tzv. přímý nárok popř. u práva pojištěného na náhradu toho, co poškozenému sám zaplatil, se podle § 8 zákona o pojistné smlouvě právo na plnění z pojištění promlčí nejpozději za 3 roky a promlčecí doba práva na pojistné plnění počíná běžet za 1 rok po vzniku pojistné události.

NÁHRADA ŠKODY

§ 442

- hradí se skutečná škoda a to, co poškozenému ušlo,
- skutečná škoda: újma, spočívající ve zmenšení majetkového stavu poškozeného a reprezentující majetkové hodnoty, které bylo nutné vynaložit, aby došlo k uvedení věci do předešlého stavu (R 55/71),
- **předešlým stavem je skutečnost, že poškozený má (opravil-li) nebo si může opatřit (nelze-li opravovat nebo je-li oprava neekonomická) věc stejné kvality a hodnoty (ceny).**

Škoda na věci

- **Náklad na opravu:**
 - podmínkou vzniku nároku na náhradu skutečné škody není fakt, zda věc je či není opravována, ani fakt, že poškozený provede opravu sám (Rc 25/90, NS ČR),
 - při škodě na starších opotřebovaných vozidlech soudy správně postupují tak, že odečítají amortizaci u těch nových částí a součástí vozidla, kterými se hodnota vozidla **po opravě zvýšila** (Rc 3/84, NS SR); z toho vyplývá, že **zhodnocení vozidla provedenou opravou by mělo být uplatňováno, jen pokud dojde ke zvýšení ceny vozidla po opravě ve srovnání s cenou vozidla v době poškození,**
 - je nutné zvažovat, zda cena opravy byla stanovena správně, zda oprava byla provedena účelně a směřovala jen k odstranění následků škodné události a zda i po opravě věci není její cena nižší než před vznikem škody (pak je skutečnou škodou náklad na opravu + rozdíl cen před poškozením a po opravě, tzv. znehodnocení (Rc 25/90, NS ČR),
 - škůdce nesmí být zvýhodněn tím, že opravu provádí poškozený sám (např. nezaplacením práce) ani znevýhodněn tím, že vynaložené náklady byly neúměrně vysoké nebo neúčelné (Rc 25/90, NS ČR).
- **Totální škoda** není-li oprava možná, ale i tehdy, je-li nehospodárná (Rc 25/90 NS ČR potvrzuje, že nehospodárností provedené opravy nelze zatížit škůdce), musí vyplacená náhrada zajistit poškozenému, aby si mohl pořídit vozidlo stejné kvality a hodnoty (ceny), jakou mělo jeho vozidlo v době vzniku škody; z toho vyplývá:
 - je nutné do výše náhrady zohlednit hodnotu (cenu) použitelných zbytků, neboť tato hodnota poškozenému zůstane,
 - vyplacená náhrada + cena zbytků musí poškozenému, pokud se tak rozhodne, umožnit opatřit si věc stejné kvality a ceny,
 - opět není rozhodující, zda se rozhodne věc si koupit či nikoliv,
 - zohlednitelná hodnota zbytků by měla být stanovena objektivně, tzn. odpovídat realitě, tak aby mohla být naplněna podmínka uvedení do původního stavu,

- jestliže poškozený posléze prodá zbytky za nižší cenu než bylo při výpočtu náhrady škody zohledněno, je nutné zkoumat, zda se tak stalo z objektivních důvodů (zvažovaná cena zbytků byla nereálná) nebo proto, že se tak poškozený rozhodl ze spekulativních důvodů; taková skutečnost pak obdobně jako v případech, rozhodne-li se pro neúměrně vysokou cenu opravy, nemůže jít k tíži škůdce.

§ 443

- Při určení výše škody se vychází z ceny v době poškození, tzn. formulace tohoto ustanovení („vychází se“) umožňuje, aby byla výše škody posouzena a určena i podle jiného časového okamžiku (např. v době opravy), zejména v případech, kdyby určení ceny v době poškození (např. prudký cenový růst) bylo v rozporu s dobrými mravy s ohledem na reparační povinnost škůdce (vedení do původního stavu).
- Při škodě na věcech **starších, použitých a částečně opotřebovaných, jejichž užívání není bezprostředně spojeno s určitou osobou, je třeba zjišťovat obecnou cenu v době poškození (Rc 12/89 NS ČSR, stanovisko Cpj 39/88):** *Protože oděvy (a obdobně i prádlo, obuv apod.) patří mezi věci, které jsou vzhledem ke své povaze a účelu, jemuž mají sloužit, zpravidla pořizovány k užívání určitou osobou, je při stanovení jejich ceny v době před poškozením nutno vycházet především z užitné hodnoty konkrétního oděvu vyjádřené jeho časovou cenou. Postup, při němž by se vycházelo výlučně z obecné ceny takové věci před poškozením, by mohl vést ke znevýhodnění poškozeného, neboť obecná cena zmíněných použitých věcí (pokud se v použitém stavu vůbec běžně prodávají) bývá vzhledem k jejich účelu, hygienickým požadavkům atd. většinou nižší (a to někdy i podstatně) než jejich časová cena. Vycházet z obecné ceny věci před poškozením lze zpravidla jen u takových použitých movitých věcí, jako jsou např. motorová vozidla, použité výrobky spotřební elektroniky a další použité věci, jejichž užívání není bezprostředně spojeno s určitou osobou, a u nichž proto obecná cena nebývá již z tohoto důvodu nutně nižší než časová cena. Časovou cenu věci před poškozením se rozumí cena vypočtená tak, že maloobchodní, popřípadě jiné obdobné ceny této věci platné v době poškození se odečte částka odpovídající skutečnému opotřebování dané věci, k němuž došlo v době od pořízení uvedené věci do jejího poškození.*

Ušlý zisk

- Podle § 442 občanského zákoníku **hradí se skutečná škoda a to, co poškozenému ušlo (ušlý zisk)**. Jen taková újma, která splňuje znaky skutečné škody či ušlého zisku, je újmou, na níž má poškozený vůči škůdci potažmo jeho odpovědnostnímu pojistiteli nárok. Co do výkladu pojmu „to co poškozenému ušlo“ se právní literatura ustálila na definici **újmy spočívající v tom, že u poškozeného nedojde v důsledku škodné události k rozmnožení majetkových hodnot, ač se to dalo očekávat s ohledem na pravidelný běh věcí**. Takto je ušlý zisk (dříve tzv. „jiná škoda“) definován minimálně již od roku 1970, kdy byl publikován ve stanovisku Nejvyššího soudu ČSSR pod č. Rc 55/71.
- Z novější judikatury je pro zjišťování ušlého zisku ve smyslu § 442 občanského zákoníku zásadní Stanovisko Nejvyššího

soudu ČR, vydané dne 31. 1. 1996 (II Odon 15/96), v němž se mj. konstatuje že **stanovení výše ušlého zisku není libovolné a musí být provedeno tak, aby byla zjištěna pravděpodobná výše blížící se podle běžného uvažování jistotě**.

- Názor publikovaný dne 1. 3. 1995 (autor J. Bejček, PRa 95), kde je ušlý zisk (lucrum cessans) definován jako **rozdíl mezi tím, čeho by byl poškozený při normálním běhu věci (nebyť škodné události) dosáhl a čeho dosáhnul skutečně**.
- Názor publikovaný dne 15. 4. 1994 (autor J. Látal, PrRo 94), podle něhož výši ušlého zisku (§ 442 odst. 1 ObčZ) je vždy třeba v konkrétním případě zjistit **přesně nebo alespoň minimální částkou**.
- Komentář k § 379 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník (autor I. Pelikánová), podle něhož ušlým ziskem se rozumí hodnota, o níž se majetek poškozeného nezvětšil, ačkoli vzhledem ke všem okolnostem bylo možno očekávat, že by se o tuto část zvětšil, kdyby nedošlo ke škodné události. **Je nezbytné prokázat příčinnou souvislost mezi nezvětšením se majetku a škodnou událostí**.
- Názor publikovaný dne 1. 3. 1993 (autor R. Chalupa, ObP 93), podle něhož škoda může spočívat i v tom, že **poškozený nedosáhl toho, čeho by dosáhl, kdyby nebyla nastala škodná událost**. V těchto případech jde o tzv. ušlý zisk. **Vznik škody musí prokázat vždy poškozený. Právo na náhradu mu vzniká teprve tehdy, kdy škoda skutečně vznikla**.

Od očekávaných (ale nenastalých příjmů) je nutné odečíst výdaje, které v důsledku škodné události poškozenému nevznikají, ačkoliv za normálního běhu okolností by je vynakládal

Půjčovné

Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR Rc 7/92 ze dne 30. 11. 1990, škodu spočívající v tom, že poškozený vynaložil vyšší náklady na vypůjčení osobního automobilu ve srovnání s náklady, jež by jinak vynaložil na provoz svého vozidla, které nemohl použít v důsledku poškození, je třeba považovat za **skutečnou škodu**, kterou je škůdce povinen nahradit v rozsahu nutně a účelně vynaložených nákladů. **Zaplacením** půjčovného za auto se zmenšil existující majetkový stav poškozeného (jeho finanční prostředky se snížily o zaplacenou částku).

V prvé řadě musí být náklady na vypůjčení náhradního vozidla **vynaloženy nutně a účelně**. Tato podmínka, která ostatně platí pro veškeré náklady, spojené s odstraňováním následků škodné události, musí být zkoumána vždy s ohledem na konkrétní okolnosti případu, neboť pro každého poškozeného může mít a má nutnost a účelnost z pohledu jeho potřeb jinou podobu.

Pro posouzení oprávněnosti nároku hraje roli především:

- Způsob a rozsah využití vozidla za běžných osobních, pracovních a rodinných podmínek každého poškozeného.
- Způsob řešení, pro které se na dobu, kdy nemůže požívat vlastní vozidlo, rozhodne. Jestliže si dlouhodobě vypůjčí vozidlo a ujede s ním několik málo kilometrů týdně, je namístě zkoumat, zda takový způsob vypůjčení byl nutný a účelný a zda by stejnému účelu lépe neposloužilo jen příležitostné použití cizího vozidla. Obecná prevenční povinnost, vyplývající z § 415 občanského zákoníku, se totiž týká i poškozeného a pokud tuto povinnost poruší tím, že zvolí situaci zřejmě

nepříměřené řešení, je namísto aplikace § 441 občanského zákoníku.

- Faktické **zaplacení půjčovního poškozeným**. Pouhá skutečnost, že si poškozený vypůjčil náhradní vozidlo, totiž není škodou, byť by půjčení bylo sebenutnější. Jak vyplývá m.j. ze zmiňovaného rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, teprve zaplacením půjčovního se majetek poškozeného sníží a tedy **vznikne** škoda. Zatímco u vozidla či jakékoliv jiné věci vznikne škoda již faktickým poškozením (majetkové hodnoty poškozeného se snížily, neboť poškozením věci obecně došlo k jejímu znehodnocení) a ne až zaplacením opravy, zapůjčením jiného vozidla se majetkové hodnoty poškozeného nijak nesníží. Teprve v okamžiku, kdy poškozený fakticky vynaloží určité finanční prostředky, lze hovořit o vzniku škody a povinnosti její úhrady, byly-li splněny i ostatní relevantní podmínky.

Přechod práva na náhradu škody

Tzv. přechod práva na náhradu škody upravuje § 813 resp. § 827 občanského zákoníku, **nyní § 33 zákona o pojistné smlouvě**: Vzniklo-li v souvislosti s hrozcí nebo nastalou pojistnou událostí oprávněné osobě, pojištěnému nebo osobě, která vynaložila zachraňovací náklady, proti jinému právo na náhradu škody nebo jiné obdobné právo, přechází výplatou plnění z pojištění toto právo na pojistitele, a to až do výše částek, které pojistitel ze soukromého pojištění oprávněné osobě, pojištěnému nebo osobě, která vynaložila zachraňovací náklady, vyplatil:

- protože jde o přechod práva poškozeného vůči škůdci, přechází jednoznačně jen **právo na náhradu skutečné škody**,
- jestliže tedy pojistné plnění plně pokrylo skutečnou škodu (bylo stejné nebo vyšší), přešlo na pojistitele právo na celou skutečnou škodu,
- jestliže plnění bylo nižší než skutečná škoda, pak na pojistitele přešla jen ta část práva na skutečnou škodu poškozeného, která byla výší plnění uspokojena (proto až do výše poskytnutého plnění); pojistným plněním nepokrytá část skutečné škody zůstává jako nárok poškozenému,
- protože se jedná o cessy (přechod práva poškozeného), jde o přechod nároku se vším všudy, tj. s podmínkami zjištění rozsahu a výše škody dle § 442 a 443 o.z., ale i s promlčením a počátkem běhu promlčecí lhůty (Rc 24/76 NS ČSR).

Jedinou výjimkou jsou nároky pojištěného vůči **osobám, které s ním žijí ve společné domácnosti nebo jsou na něho odkázány výživou**. Tyto nároky na pojistitele **přecházejí**, jen pokud způsobily škodu **úmyslně**.

Kromě práva na náhradu škody přechází na pojistitele i „**jiné obdobné právo**“ (dříve § 827 občanského zákoníku), které pojištěnému vzniklo v souvislosti s jeho odpovědností za škodu. Takovým právem bude např.:

- právo na vypořádání společné a nerozdílné odpovědnosti podle § 439 obč. zákoníku,
- právo na uplatnění postihu podle § 440 obč. zákoníku, které náleží tomu, kdo odpovídá za škodu způsobenou zaviněním jiného,
- právo z odpovědnosti za vady, apod.